

СКЛАДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ ВЛАСНИХ НАЗВ У ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ

DIFFICULTIES OF TRANSLATING PROPER NAMES IN A LITERARY WORK

Поліщук Л.П.,

orcid.org/0009-0009-2459-0192

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри англійської філології та перекладу

Житомирського державного університету імені Івана Франка

Пушкар Т.М.,

orcid.org/0000-0001-5060-7167

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри англійської філології та перекладу

Житомирського державного університету імені Івана Франка

У процесі дослідження поняття «власна назва» як елемента ономастики було з'ясовано, що воно є невід'ємною частиною мовної системи, яка відіграє унікальну роль в ідентифікації конкретних явищ, географічних місць, історичних подій, культурних реалій чи окремих осіб. Власні назви не тільки слугують маркерами точної ідентифікації, але й несуть культурні, історичні та соціальні конотації, глибоко закорінені в мовному середовищі, де вони виникли. Ці назви часто віддзеркалюють соціальну структуру, етнічні характеристики та культурні цінності суспільства, якому вони належать, розкриваючи колективну картину світу та культурну спадщину мовної спільноти.

Отже, власні назви виступають своєрідними мостами в комунікації, спрощуючи взаєморозуміння серед мовців. Коли люди використовують ці назви, вони поділяють певний рівень знайомства з контекстом, створюючи згуртовану взаємодію, де кожен може активно брати участь у діалозі. Крім того, власні назви значно сприяють формуванню національної ідентичності та культурної самосвідомості. Через ці назви спільноти підтримують зв'язок зі своїми традиціями, культурними особливостями та історичними нарративами, що формують їхню колективну ідентичність.

Дослідження власних назв у межах ономастики також розкриває складний зв'язок між мовою та реальністю. Аналізуючи, як використовуються й адаптуються ці назви, лінгвісти можуть глибше зрозуміти, яким чином мова відображає та впливає на сприйняття світу. Такий аналіз робить внесок у ширші галузі, як-от мовознавство, перекладознавство та культурологія, адже власні назви часто виявляють нюанси, які важко перекласти без культурного контексту. Це підкреслює важливість збереження цих назв як частини культурної спадщини, що пов'язує теперішні й минулі покоління через спільні мовні вирази.

Таким чином, власні назви є набагато більше, ніж просто ідентифікаторами. Вони вміщують історію, культуру та ідентичність, слугуючи не лише засобом пізнаваності, а й засобом збереження культурної спадщини. Через призму ономастики власні назви розкривають, як мова є водночас продуктом свого середовища й інструментом для формування культурної спадкоємності. Ця багатогранна значущість підкреслює необхідність вивчення власних назв, оскільки вони сприяють глибшому розумінню мови, спадщини та колективної ідентичності спільноти.

Ключові слова: власні назви, ономастика, мовна система, транскрипція, транслітерація.

In the course of examining the concept of "proper noun" as an element of onomastics, it was discovered that it is an essential part of the linguistic system, playing a unique role in identifying specific phenomena, geographical locations, historical events, cultural realities, or individuals. Proper nouns not only serve as markers of precise identification but also carry cultural, historical, and social connotations that are deeply embedded in the linguistic environment in which they originated. These names often mirror the social structure, ethnic characteristics, and cultural values of the society they belong to, giving insight into the collective worldview and cultural heritage of a linguistic community.

Proper nouns, therefore, act as bridges in communication, simplifying understanding among speakers. When people use these names, they share a certain level of familiarity with the context, creating a cohesive interaction where everyone can engage meaningfully in dialogue. Furthermore, proper nouns contribute significantly to the cultivation of national identity and cultural self-awareness. Through these names, communities maintain a connection with their traditions, cultural characteristics, and historical narratives that shape their collective identity.

The study of proper nouns within the field of onomastics also unveils the intricate relationship between language and reality. By examining how these names are used and adapted, linguists can better understand the ways language reflects and influences perceptions of the world. This analysis contributes to broader fields like linguistics, translation studies, and cultural studies, as proper nouns often reveal nuances that are challenging to translate without cultural context. Such understanding emphasizes the value of preserving these names as part of cultural heritage, linking present and past generations through shared linguistic expressions.

Thus, proper nouns are far more than simple identifiers. They encapsulate history, culture, and identity, serving not only as a means of recognition but as a medium for cultural preservation. Through the lens of onomastics, proper nouns reveal how language is both a product of its environment and a tool for shaping cultural continuity. This multifaceted significance underscores the necessity of studying proper names, as they contribute to a richer understanding of language, heritage, and the collective identity of a community.

Key words: onomastics, proper names, identification, transcription, transliteration.

Дослідження власних назв як елементів художніх текстів належить до галузі літературної ономастики. Цей напрямок сформувався в 1950-х роках на межі традиційної ономастики та таких наук, як стилістика, поезика, теорія тексту, лексична семантика та семіотика. Основна мета літературної ономастики – всебічне вивчення реальних та вигаданих власних назв, які складають ономастикон художнього тексту [3, с. 11].

Постановка проблеми. Крім поняття «літературна ономастика», існують терміни «стилістична ономастика», «поетична ономастика» та «поезика імені». Кожен із них відображає певний аспект функціонування власних назв. «Літературна ономастика» охоплює використання імен в літературних творах, відмінних від повсякденних назв. «Стилістична ономастика» наголошує на зв'язку стилю автора з певними власними назвами, тоді як у «поетичній ономастиці» термін «поетична» вказує на стилістичне використання назв у літературі [8, с. 72].

Літературна ономастика вивчає роль власних назв у художньому тексті, зокрема техніки створення імен та їхнє сприйняття читачем. Ці аспекти потребують спеціальної методології та багатовекторного підходу до вивчення онімів. Дослідження, присвячені власним назвам у літературі, включають визначення ономастикону твору та дослідження ролі імен у його структурі. У художній літературі власні назви часто використовуються свідомо для посилення емоційного та змістового впливу [10, с. 90].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Власні назви є об'єктом вивчення багатьох наук, таких як мовознавство, соціологія, філософія, психологія та антропологія. Серед них мовознавство виділяється як дисципліна, що приділяє особливу увагу власним назвам через їхню функцію в мові.

Власні назви можна поділити на дві категорії. Перша – ширше трактування власної назви як будь-якого імені об'єкта, що починається з великої літери. За думкою Т. Гоббса, власні назви можуть включати розгорнуті вирази, що характеризують об'єкт. Друга категорія розглядає власні назви як підкатегорію іменників. В іноземній лінгвістиці «*proper name*» стосується власної назви, а «*proper noun*» – власних іменників, які часто складаються з одного слова на відміну від багатослівних власних назв [3, с. 59].

Загальні іменники мають центральну семантичну роль, адже вони і позначають, і описують об'єкти. Вони мають повну семантичну структуру, на відміну від власних назв, які лише ідентифікують об'єкт без опису його властивостей.

Іноді до власних назв також зараховують «квазівласні імена», як-от назви історичних періодів, культурних і політичних рухів, імена відомих особистостей і героїв, назви товарів та брендів [5, с. 69].

А. Гардинер класифікує власні назви за предметною ознакою та характером сенсу, а також за сферою застосування. Перша група включає назви, що описують предмет чи явище, тоді як друга містить лише імена, які позначають певні об'єкти (наприклад, назви журналів, торгових марок, продуктів парфумерії) [9, с. 300].

Для власних назв першої групи характерне денотативне значення, яке ґрунтується на позначенні категорії або класу об'єктів. Хоча значеннєвий потенціал таких імен обмежений у порівнянні з повнозначними словами, проте він залишається значущим. У власних іменах для позначення осіб містяться додаткові характеристики, як-от стать (чоловіча чи жіноча).

Незважаючи на деякі дослідження у цій галузі, проблема перекладу власних назв у художній літературі все ще актуальна. Завдання нашого дослідження включає:

1. Аналіз теоретичних основ перекладу власних назв та їх ролі у літературному творі.
2. Виявлення основних труднощів, які виникають у перекладачів при передачі власних назв у художніх текстах.
3. Дослідження існуючих методів та підходів до перекладу власних назв, з акцентом на збереження культурного та символічного значення.
4. Огляд прикладів перекладу власних назв у різних літературних творах для визначення найефективніших стратегій та їх впливу на розуміння тексту.

Виклад основного матеріалу. Крім функції вказівки на конкретний об'єкт, власні назви виконують прагматичну функцію для вираження емоційних та оцінних значень. Як зазначив К. Цимбал, спосіб звертання до особи за ім'ям, по батькові або прізвиськом відображає взаємини між людьми та їх соціальний статус [8].

Виділяють дві основні групи власних назв у літературі: ті, що сприяють характеристиці персонажів, та імена, що не мають прямого зв'язку з рисами персонажів. До першої групи належать «етимологічні» або «сміслові» імена, які прямо характеризують героя. Друга група включає імена, що несуть лише емоційний відгук у читача без прямої характеристики образу [7, с. 150].

Імена та назви є важливою складовою форми літературного твору, органічно пов'язаною зі стилем автора і важливим елементом створення художнього образу. Оними можуть виражати

семантичне навантаження, мати унікальну звукову форму або приховані асоціативні зв'язки. Власні назви мають відповідати стилю та меті твору, вносити характерний колорит і відобразити авторський задум.

У літературних текстах імена часто використовуються для передачі конкретного повідомлення читачеві. Такі твори функціонують на двох рівнях комунікації. Перший – «текстовий рівень», де взаємодіють сюжетні елементи. Другий – «позатекстовий рівень», що охоплює взаємодію між автором і читачем. На цьому рівні власні назви набувають семантичного, соціо-семіотичного та звуко-символічного значення, яке передається читачеві, допомагаючи розкрити особливості персонажів, місць чи об'єктів, описаних у творі [2, с. 46].

У мовознавстві важливе значення має використання іншомовних власних назв, особливо через їхню практичну значущість у мовних контактах. Включення іншомовної лексики у текст є не лише доречним, але й необхідним, адже власні назви відіграють ключову роль у міжмовній комунікації та міжкультурному обміні. Вони є часто живими лексичними одиницями у кожній мові, тому питання їх передачі має вагомий значення для лінгвістики та потребує особливого підходу порівняно з іншими лексичними одиницями [1, с. 8].

Проблема передачі та розуміння іншомовних назв існує у всіх мовах через складність їхньої структури, форми, зміни та походження слів, а також їх зв'язок з мовними одиницями інших мов. Передача іншомовних назв іншими мовами часто призводить до втрати багатьох таких характеристик, а недостатнє розуміння цих особливостей ускладнює ідентифікацію особи або речі.

Транскрипція. При транскрипції власні назви записуються кирилицею, і перекладач намагається зберегти звучання слова з оригінальної мови. Враховуючи відмінності в українській і іноземній фонетичній системі, існує кілька варіантів транскрипції, з яких зазвичай обирають той, що найбільше відповідає українському звуковому складу.

Варто зазначити, що власні назви відображають національну ідентифікацію об'єкта або особи. Це унікальні реалії, що позначають конкретні об'єкти, особи чи місця. Транскрибовані власні назви зберігають національну специфіку через свою фонетичну форму, наприклад: «Brighton» – «Брайтон», «New York» – «Нью-Йорк», «Manchester» – «Манчестер» [6].

Транскрипція використовується для імен осіб, назв географічних об'єктів, установ, брендів, журналів, театрів тощо. У художньому перекладі норми транскрипції можуть бути більш гнучкими

та залежать від творчого підходу перекладача та редактора.

Транслітерація. На відміну від транскрипції, транслітерація полягає у буквальному перенесенні слова за допомогою таблиці відповідностей символів, що зменшує кількість неоднозначностей, але не завжди передає вимову оригіналу, що може бути незручним для україномовних. Її використовують для складання каталогів та бібліографічних покажчиків, особливо для об'єднання творів одного автора, написаних різними мовами.

Транслітерація застосовується також до назв брендів, як «Dior» – «Діор», «Aston Martin» – «Астон-Мартін», «Prada» – «Прада» тощо, і для антропонімів та топонімів, наприклад: «South Africa» – «Південна Африка», «Mississippi» – «Міссісіпі» [6].

Транспозиція. Цей метод використовується для передачі власних назв з різних мов, що мають спільне лінгвістичне коріння. Він застосовується для імен, що мають спільне походження (біблійні, латинські чи грецькі). Наприклад, особисті та географічні імена передають українською за правилами транскрипції або традиційно зафіксованими у словниках відповідностями, як «Київ» – «Kyiv» або «Albrecht Durer» – «Альбрехт Дюрер» [5, с. 12].

Калькування. Калькування – це метод перекладу, при якому компоненти оригінальної лексичної одиниці замінюються еквівалентами в мові перекладу, застосовується для термінів, наприклад: «Ministry of Foreign Affairs» – «Міністерство закордонних справ», «Northern Lights» – «Північне сяйво» [6]. Географічні назви також калькуються, якщо їхні компоненти можна перекласти.

Переклад власних назв у художніх текстах часто викликає труднощі через кілька причин:

1. Культурні асоціації: власні назви часто прив'язані до конкретних культурних аспектів, переклад ускладнюється відсутністю аналогів.
2. Експресія емоцій: власні назви можуть викликати певні емоції, які складно точно передати.
3. Креативність та гра слів: художні твори можуть містити гру слів, що часто важко перекласти.
4. Фонетичні особливості: деякі назви мають специфічні звуки, які важко відтворити іншою мовою.
5. Історичні відмінності: власні назви можуть нести історичний контекст, що не завжди зрозумілий іншим культурам.
6. Лінгвістична варіативність: різні мови мають відмінності у структурах, що ускладнює точний переклад.

Ці труднощі підкреслюють необхідність знання як мовних, так і культурних аспектів для адекватного перекладу власних назв у художніх творах.

Висновки. Переклад власних назв у художньому творі є важливим та водночас складним аспектом, оскільки такі назви часто несуть глибоке культурне і символічне значення. Збереження

автентичності твору та забезпечення його зрозумілості для іншомовного читача потребують ретельного підходу та обґрунтованого вибору перекладацьких стратегій. Використання оптимальних методів перекладу дозволяє передати суть власних назв, зберігаючи культурний контекст і художню цілісність оригіналу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бока О. В. Власні імена як компресовані тексти– носії когнітивної інформації (на матеріалі казки Дж. Роулінг «Гаррі Поттер і орден Фенікса»). *Вісн. Сум. Держ. ун-ту. Сер. Філол. науки*. 2008. № 1. С. 15–19.
2. Голотова І. Вивчення власних назв крізь призму етносоціономастики: теоретичні аспекти. *Актуальні питання сучасної лінгвістики*. Київ, НаУКМА, 2021. С. 26–29.
3. Денисова І. В. Оказіональне слово як одна зі стилістичних особливостей жанру фентезі. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу Києво-Могилянська академія]. Філологія. Мовознавство*. 2013. Т. 216. Вип. 204. С. 31–35.
4. Кам'янець В. Структурні, семантичні та функціональні особливості ВН сучасної німецької мови. Кам'янець. 2001. С. 18.
5. Ковтун О., Помазан О. Власне ім'я у художньому творі як перекладацька проблема. *Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах*. Вінниця. 2016. С. 46–58.
6. Сіняговська І. Визначення та класифікація перекладацьких трансформацій у процесі художнього перекладу тексту. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво- Могилянська академія»]. Сер. Філологія. Мовознавство*. 2014. Вип. 209. Т. 221. С. 89–93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufm_2014_221_209_20
7. Торчинський М. Структура, типологія і функціонування онімної лексики української мови: Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ. 2010. 502 с.
8. Цимбал К. Проблема відтворення іншомовних власних назв у турецьких засобах масової інформації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. К. КНУ. 2008. С. 35–39.
9. Gardiner A. *The theory of proper names*. London. Longman, 1984. 362 p.
10. Ullmann S. *The Principles of semantics*. Glasgow. Jackson, 1989. 73 p.